

ΑΤΤΙΚΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ, Συνέδριο Τμήματος Αττικής Συλλόγου Αρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ)
Μητροπολιτική Περιοχή της Αττικής: Όψεις της Κρίσης στην Πόλη και την Κατοικία
και οι Αρχιτέκτονες. Μεταλλαγές στις Διαδικασίες Χωρικής Παραγωγής και Σχεδιασμού
20-21-22 Οκτωβρίου 2017, Κτίριο Αβέρωφ, Ε.Μ.Πολυτεχνείο, Πατησίων 42, Αθήνα

Θεματική Ενότητα:

ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ (2^Ο ΜΕΡΟΣ)

Μεταλλαγές της Αττικής στην περίοδο της κρίσης και ο ρόλος της πρωτεύουσας στο πλαίσιο μιας εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής εξόδου από την κρίση

Μηνάς Αγγελίδης, Καθηγητής Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ,
e-mail: angelidi@central.ntua.gr

Σύνοψη

Η εισήγηση συζητά, εισαγωγικά, την αλληλεπίδραση της κρίσης με την «χωρική συνοχή» των πόλεων: αν η κρίση περιορίζει την συνοχή, αντίστροφα, η «επαναφορά» της είναι απαραίτητη για την υπέρβαση της κρίσης μιας πόλης αλλά και, ευρύτερα, της χώρας της. Η συζήτηση αυτή τροφοδοτεί, στη συνέχεια, τα διαδοχικά βήματα ανάλυσης για τον μετασχηματισμό της Αττικής και τον ρόλο που αυτή μπορεί να παίξει σε μια εθνική στρατηγική εξόδου από την κρίση.

Ειδικότερα: (α) Εξετάζεται η συσχέτιση της κρίσης στην Ελλάδα με την υποχώρηση της ευρωπαϊκής χωρικής συνοχής (β) Αναλύεται ο πρόσφατος μετασχηματισμός της Αττικής -με έμφαση στην ανταγωνιστικότητα-, εντοπίζονται τα σημερινά ισχυρά και αδύναμα σημεία της πρωτεύουσας και συγκρίνεται το μοντέλο ανταγωνιστικότητάς της με εκείνο των περισσότερο αναπτυγμένων ευρωπαϊκών μητροπολιτικών περιοχών (γ) Παρουσιάζονται και σχολιάζονται οι πολιτικές των ευρωπαϊκών πόλεων για την έρευνα - καινοτομία ως αιχμή της ανάπτυξης και για την «αστική ανθεκτικότητα» (urban resilience) (δ) Συζητούνται οι στρατηγικές επιλογές για ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο για την Ελλάδα ως πλαίσιο για την ανάπτυξη της Αττικής (ε) Παρουσιάζεται συνοπτικά η πρόσφατη συρρίκνωση των κλάδων της κατοικίας και των κατασκευών στην Αττική και οι προοπτικές ανασυγκρότησής τους με προτεραιότητα στις αστικές αναπλάσεις.

Λέξεις κλειδιά

Αττική, κρίση, έξοδος από την κρίση, εθνική αναπτυξιακή στρατηγική

Κυρίως κείμενο

1. Η αλληλεπίδραση της κρίσης με την «χωρική συνοχή» των πόλεων

Αφετηρία της εισήγησης είναι η διαπίστωση ότι η κρίση του 2007-2009 είχε πολύ σημαντικές επιπτώσεις σε όλες τις ευρωπαϊκές πόλεις και, κατά συνέπεια, έχει εντείνει τον προβληματισμό σχετικά με την ανθεκτικότητα (resilience) των πόλεων και τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθήσουν οι τελευταίες για να γίνουν πιο "ανθεκτικές".

Γενικά, κατά τις περιόδους κρίσης δημιουργούνται πολύ σημαντικά οικονομικοκοινωνικά αλλά και πολεοδομικά και χωροταξικά προβλήματα: προβλήματα χωρικής συνοχής (βλ. αναλυτικότερα στο 5.). Ειδικότερα, η τελευταία οικονομική κρίση περιόρισε σημαντικά την χωρική συνοχή των πόλεων. Αντίστροφα, ο περιορισμός της τελευταίας δυσχέρανε, στις περισσότερες περιπτώσεις, την έξοδο από την κρίση.

Κατά συνέπεια, η παρέμβαση των εθνικών και τοπικών αρχών για υπέρβαση της κρίσης θα πρέπει να συναρτάται με την «ανασυγκρότηση» της χωρικής συνοχής των πόλεων. Ειδικότερα, όπως συχνά τονίζεται, οι ευρωπαϊκές πόλεις αποτελούν (ή, σωστότερα, μπορούν να αποτελέσουν) ισχυρές κινητήριες δυνάμεις για τη βελτίωση της οικονομικής αποδοτικότητας και της καινοτομίας για μια έξυπνη, κοινωνικά δίκαιη και περιβαλλοντικά βιώσιμη ανάπτυξη των κρατών μελών της ΕΕ (βλ. αναλυτικότερα στα επόμενα).

Τα βασικά σημεία αυτής της προβληματικής τροφοδοτούν, στη συνέχεια, την συζήτηση για τον μετασχηματισμό της Αττικής στην περίοδο της κρίσης και τον ρόλο που μπορεί να παίξει η πρωτεύουσα στο πλαίσιο μιας εθνικής στρατηγικής εξόδου από αυτήν.

2. Η κρίση στην Ελλάδα και η ευρωπαϊκή χωρική συνοχή

Για να κατανοήσουμε την κρίση στην Αττική, θα πρέπει αναγκαστικά να αναφερθούμε στην κρίση στην Ελλάδα και στη θέση που έχει η χώρα μας στην ευρύτερη «διεθνική» περιοχή στην οποία εντάσσεται, στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Σε αυτό το πλαίσιο, μπορούμε να εκτιμήσουμε, πολύ σχηματικά, ότι η «κρίση χρέους» σε χώρες του Ευρωπαϊκού «Νότου», η οποία εξελίχθηκε κατά πολύ δυσμενέστερα στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες που μπήκαν σε μνημόνια, συνδεόταν σε πολύ μεγάλο βαθμό με την επιδίωξη της Γερμανίας -ως οικονομικά και πολιτικά κυρίαρχης στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο τέλος της δεκαετίας του 2000- να εντείνει την εξάρτηση αυτών των χωρών από την ίδια ως «κέντρο» και επ' ωφελεία της.

Πρόκειται για μια σχέση «άνισης αλληλεξάρτησης» με «κυρίαρχη» («κέντρο») την Γερμανία και σε ορισμένο βαθμό τις χώρες του Ευρωπαϊκού «Βορρά» και «κυριαρχούμενους» («περιφέρεια») τις χώρες του Ευρωπαϊκού «Νότου» (βλ., μεταξύ άλλων, στο: Αγγελίδης, 2016). Με την εφαρμογή των μνημονίων κλπ, η Ελλάδα μετατράπηκε σε «ακραία εξαρτημένη» και η οικονομία και κοινωνία της αποδιάρθρωθηκαν σε ασυνήθιστα μεγάλο βαθμό.

Ορισμένες προϋπάρχουσες αδυναμίες του ελληνικού μοντέλου ανάπτυξης δυσχέραναν σε ορισμένο βαθμό την υπέρβαση της κρίσης στην Ελλάδα. Βέβαια, αν δεν υπήρχε η «Γερμανική» πίεση για περαιτέρω ένταση της εξάρτησης της Ελλάδας, οι αδυναμίες του ελληνικού μοντέλου θα είχαν πάρα πολύ μικρότερες συνέπειες.

Εφόσον η Ελλάδα παραμένει στο πλαίσιο της ΕΕ, η υπέρβαση της κρίσης εξαρτάται αφενός από το κατά πόσον η ΕΕ θα δώσει μια ικανοποιητική απάντηση στη γενικότερη οικονομική κρίση του συνόλου της ΕΕ – κυρίως της Ευρωζώνης, αφετέρου από το κατά πόσον η Ελλάδα θα μπορέσει να αντιμετωπίσει τις αδυναμίες του προ της κρίσης τρόπου ανάπτυξής τους. Να εφαρμόσει δηλαδή πολιτικές που θα βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητά της, σε συνάρτηση με τον περιορισμό των κοινωνικών ανισοτήτων και την ουσιαστική αναβάθμιση του περιβάλλοντος¹

Σε αυτό το πλαίσιο, θα εξετάσουμε, στην περίπτωση της Αττικής, τόσο τις μεταλλαγές στην διάρκεια της κρίσης όσο και τις προοπτικές υπέρβασης της τελευταίας. Επειδή η έκταση της εισήγησης δεν επιτρέπει να εμβυθύνουμε και στις τρεις παραπάνω πτυχές, επιλέγουμε να εμβυθύνουμε εδώ σε μια, σε εκείνη της ανταγωνιστικότητας, όχι γιατί είναι πιο σημαντική, αλλά γιατί συνδέεται πιο άμεσα με τις προοπτικές του κλάδου της κατοικίας και των κατασκευών, που ενδιαφέρουν ιδιαίτερα τον κλάδο των αρχιτεκτόνων.

3. Οι μεταλλαγές της Αττικής με έμφαση στην ανταγωνιστικότητα

Στη βάση αυτής της, έστω και πάρα πολύ σχηματικά διατυπωμένης προσέγγισης, αναφερόμαστε στα παρακάτω αναλυτικότερα στις μεταλλαγές της Αττικής με έμφαση στην ανταγωνιστικότητα.

Συνοψίζοντας, όσον αφορά στην στενά οικονομική πτυχή της ανταγωνιστικότητας, οι πρόσφατες πολύ μεγάλες μειώσεις του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) στην Αττική συνοδεύτηκαν από μείωση των επενδύσεων, τόσο των ξένων (Ακαθάριστες Ξένες Επενδύσεις / ΑΞΕ), όσο και των συνολικών (Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου / ΑΕΠΚ), αλλά ακόμη και με μείωση της προστιθέμενης αξίας και του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων (βλ. στα: Angelidis, 2013 και Αγγελίδης, 2016).

Μεγάλη σημασία έχει η μεταβολή της τομεακής και κλαδικής διάρθρωσης της οικονομίας της Αττικής. Αυτή «φαίνεται» να βελτιώνεται, εφόσον περιορίζεται η συμμετοχή των τομέων που είναι κυρίως εσωστρεφείς, όπως οι κατασκευές και μία σειρά από υπηρεσίες (θα επανέλθουμε σε αυτό το πολύ σημαντικό ζήτημα στο 6). Όμως αυτό δεν αποτελεί ουσιαστική «θετική επίπτωση», εφόσον δεν αυξάνονται οι επενδύσεις σε εξωστρεφείς τομείς, ούτε –ιδίως– βελτιώνεται ριζικά η διάχυση της τεχνολογίας και καινοτομίας στην οικονομία, ούτε αναπτύσσονται ιδιαίτερα οι κλάδοι της οικονομίας που έχουν στρατηγική σημασία.

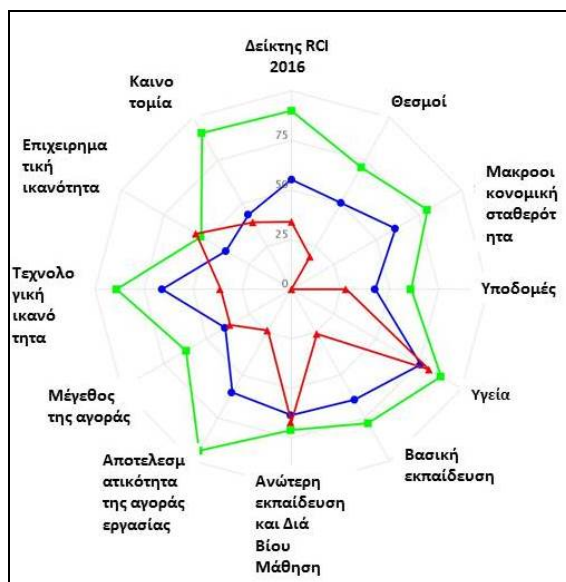
Η Αττική και οι Μητροπολιτικές Περιοχές (ΜΠ) της ΕΕ

Τονίζουμε ιδιαίτερα ότι δεν «προτείνουμε» να προσεγγίσει το πρότυπο ανάπτυξης της Αττικής το συνολικό μοντέλο των ΜΠ του «Βορρά» της ΕΕ. Κάτι τέτοιο και δεν μπορεί να γίνει αλλά και δεν έχει νόημα, εφόσον θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ενδογενείς ιδιαιτερότητες του μοντέλου της Αττικής (πχ η μεγάλη σημασία του κλάδου των Κατασκευών). Αυτό που μπορεί να γίνει –και έχει μεγάλη σημασία– είναι να αντληθούν διδάγματα ως προς τους προωθητικούς παράγοντες ουσιαστικής ανταγωνιστικότητας (με κοινωνική συνοχή και οικολογική ισορροπία).

Εντελώς ενδεικτικά, παραπέμπουμε στο Διάγραμμα 4 του Angelidis – Tsigkas, 2017 σχετικά με το ποσοστό ανεργίας (στα άτομα 15 ετών και άνω) % στην Αττική και σε επιλεγμένες ΜΠ της ΕΕ το 2008 και το 2012, από όπου προκύπτει ότι στη διάρκεια της κρίσης (ειδικότερα μεταξύ 2008 και 2012) το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε δραματικά μόνο στην Αττική -μεταξύ 11 επιλεγμένων ΜΠ της ΕΕ. Σημαντική αλλά αρκετά μικρότερη ήταν η αύξηση αυτού του ποσοστού στη Λισσαβόνα, ενώ το ποσοστό ανεργίας στο ίδιο διάστημα στο Μόναχο μειώθηκε !

Και πάλι εντελώς ενδεικτικά, παρουσιάζουμε ορισμένα συμπεράσματα που προκύπτουν από τα δεδομένα της μελέτης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Δείκτης Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας» (ΔΠΑ) / Regional Competitiveness Index (RCI) 2013 και 2016 (EC, 2017)

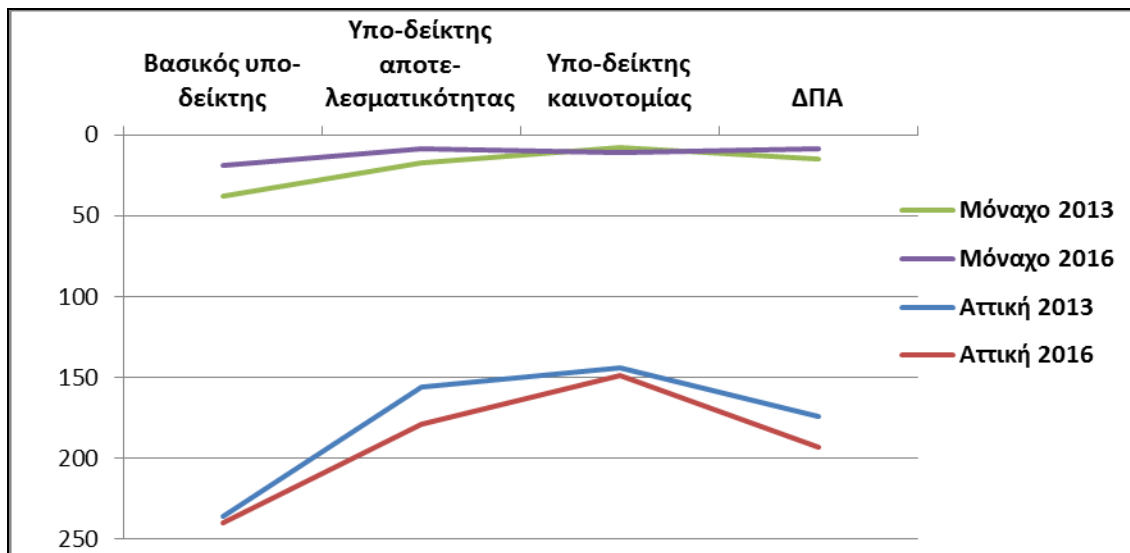
Στο Διάγραμμα 1, παρακάτω, φαίνεται ότι σχεδόν σε όλους τους δείκτες –εκτός από την Εκπαίδευση και την Υγεία- η Αττική (με κόκκινο) υστερεί σημαντικά από τους μέσους όρους των 263 ΜΠ της ΕΕ (με μπλε) και πάρα πολύ σημαντικά από τους δείκτες για το Μόναχο (με πράσινο).

Διάγραμμα 1: Δείκτης Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ) 2016 και 2013 για την Αττική (με κόκκινο), το Μόναχο (με πράσινο) και τον μέσο όρο των 263 μητροπολιτικών περιοχών (με μπλε) ανά υπο-δείκτης.

Πηγή: Angelidis - Tsigkas 2017. Το Διάγραμμα συντάχθηκε από εμάς, με βάση τα δεδομένα της Έκθεσης ΔΠΑ.

Στο Διάγραμμα 2, παρακάτω, φαίνεται ότι οι τιμές των δεικτών για το Μόναχο όσον αφορά σε όλες τις ομάδες παραγόντων είναι με πολύ μεγάλη διαφορά υψηλότεροι από εκείνους της Αττικής.

Διάγραμμα 2: Δείκτης Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ) 2016 και 2013 για την Αττική και το Μόναχο.

Πηγή: Angelidis - Tsigkas, 2017. Το Διάγραμμα συντάχθηκε από εμάς, με βάση τα δεδομένα της Έκθεσης ΔΠΑ.

Ισχυρά και αδύναμα σημεία της Αττικής όσον αφορά στην υπέρβαση της κρίσης.

Έχει μεγάλη σημασία να αναφερθούμε εδώ, έστω και πολύ συνοπτικά, στα κύρια ισχυρά και αδύναμα σημεία της Αττικής όσον αφορά στην υπέρβαση της κρίσης.

Η Αττική διαφοροποιείται, αρνητικά, σήμερα ακόμα και από το πρότυπο ανάπτυξης του Κοινοτικού «Νότου». Μάλιστα, τα «αδύναμα σημεία» της επιδεινώνονται, ενώ τα «ισχυρά σημεία» της χάνουν σε σημασία σε μία περίοδο όπου εφαρμόζονται Κοινοτικές πολιτικές επιλογές μονόπλευρης δημοσιονομικής προσαρμογής του «Νότου» σε βάρος της πριν από την κρίση κυρίαρχης Κοινοτικής Πολιτικής για την Συνοχή και την ισόρροπη ανταγωνιστικότητα ανάμεσα στις χώρες και τις περιφέρειες της ΕΕ.

Η εξειδίκευση της Αττικής (όπως και της Ελλάδος), πριν από την κρίση, στο πλαίσιο της ΕΕ και του κόσμου σε προϊόντα και υπηρεσίες χαμηλής ανταγωνιστικότητας, δεν φαίνεται να μεταβάλλεται. Το ανθρώπινο δυναμι-

κό της Αττικής, εξακολουθεί να αποτελεί ένα συγκριτικά ισχυρό σημείο της. Η παραγωγικότητα της εργασίας ήταν, συγκριτικά με τις συνολικές οικονομικές επιδόσεις της, αρκετά υψηλή πριν από την κρίση, ενώ στην περίοδο της κρίσης, έστω βραχυπρόθεσμα, έτεινε να μειώνεται. Όμως το επίπεδο εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού, παρά τις αδυναμίες σε αυτό τον τομέα, παραμένει συγκριτικά υψηλό – ιδίως όσον αφορά στο ποσοστό πτυχιούχων ΑΕΙ. Φυσικά εδώ πρέπει να συνεκτιμηθούν οι πολύ σημαντικές επιπτώσεις του brain drain.

Η Αττική συσώρευσε πριν από την κρίση, έστω και αποσπασματικά, σημαντικούς κινητήριους παράγοντες (driving forces) εν δυνάμει ανταγωνιστικότητας (potential competitiveness) σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, όπως, ενδεικτικά ο χρηματοπιστωτικός τομέας, ο τουρισμός και ορισμένοι κλάδοι των υπηρεσιών που αναπτύχθηκαν στην Αττική, σε συνάρτηση με τη βελτίωση των υποδομών της σε μεταφορές και επικοινωνίες.

Η κύρια αδυναμία του μοντέλου ανάπτυξης της Αττικής ήταν (και είναι) η μεγάλη «απόσταση» της (ουσιαστικής) ανταγωνιστικότητάς της από εκείνη των περισσότερο αναπτυγμένων ΜΠ της ΕΕ².

4. Πολιτικές για την έρευνα - καινοτομία ως αιχμή της ανάπτυξης και για την «ανθεκτικότητα» των ευρωπαϊκών πόλεων

Όπως έχει διαπιστωθεί από πολυάριθμα σχετικά ντοκουμέντα (βλ., μεταξύ άλλων στα: EU/URBACT, 2015a και : EU/URBACT , 2015b), η κρίση του 2008 περιόρισε την χωρική συνοχή των ευρωπαϊκών πόλεων, δημιουργήσε πολύ σημαντικά πολεοδομικά και χωροταξικά προβλήματα, όπως: προβλήματα γενικής οικονομικής συρρίκνωσης, φτώχειας και γενικής κοινωνικής υποβάθμισης, καθώς και διεύρυνση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των διαφόρων περιοχών της πόλης), επομένως η παρέμβαση των εθνικών και τοπικών αρχών για υπέρβαση της κρίσης θα πρέπει να συναρτάται με την «επαναφορά» της χωρικής συνοχής

Επίσης, έχει εντείνει τον προβληματισμό σχετικά με την ανθεκτικότητα (resilience) των πόλεων σε περιόδους κρίσης και τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθήσουν οι πόλεις για να γίνουν πιο "ανθεκτικές".

Όπως διαπιστώνεται, οι ευρωπαϊκές πόλεις αποτελούν ισχυρές κινητήριες δυνάμεις για τη βελτίωση της οικονομικής αποδοτικότητας και της καινοτομίας -για μια έξυπνη (αλλά και κοινωνικά δίκαιη και περιβαλλοντικά βιώσιμη) ανάπτυξη των κρατών μελών της ΕΕ. Ειδικότερα, οι πόλεις πρέπει να δώσουν σημαντική προτεραιότητα στην ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, αξιοποιώντας, μεταξύ άλλων, το ενδογενές τους δυναμικό, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη «εκ των κάτω προς τα άνω», και, πάνω από όλα, υποστηρίζοντας κατά προτεραιότητα τις "νέες οικονομίες".

Η ανάπτυξη της αστικής ψηφιακής οικονομίας έχει πρωταρχική σημασία σε αυτή την κατεύθυνση. Η ψηφιακή οικονομία συνδέεται με την διάχυση ενός ευρέος φάσματος τεχνολογιών πληροφοριών και τηλεπικοινωνιών σε ολόκληρη την οικονομία και την κοινωνία. Όπως έχει διαπιστωθεί, η ψηφιακή τεχνολογία είναι ανθεκτική στην κρίση στις περισσότερες χώρες.

5. Ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο για την Ελλάδα ως πλαίσιο για την ανάπτυξη της Αττικής

Με βάση τα προηγούμενα, για να επιτευχθεί η υπέρβαση της σημερινής κρίσης στην Αττική, πρέπει αυτή να συναρτάται (με αμφίδρομη σχέση) με την εφαρμογή ενός νέου αναπτυξιακού μοντέλου για την Ελλάδα. Αυτό σημαίνει στην πράξη: να ανακάμψει η οικονομία, σε συνάρτηση ιδίως με την γρήγορη δημιουργία ενός εξαιρετικά μεγάλου αριθμού θέσεων απασχόλησης. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να εφαρμοσθούν κατάλληλες συνολικές, ολοκληρωμένες στρατηγικές και πολιτικές που θα αφορούν ταυτόχρονα σε τρεις αλληλοσυνδεόμενες πτυχές: στην ανταγωνιστικότητα / ισχυρή αυτοδύναμη ανάπτυξη, στην κοινωνία / ριζικός περιορισμός των κοινωνικών ανισοτήτων και στο περιβάλλον / κατεύθυνση προς μια αειφόρο – «πράσινη» ανάπτυξη. Εδώ ασχολούμαστε σε βάθος, όπως έχουμε σημειώσει, με την πρώτη πτυχή.

Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, πρώτης σειράς προτεραιότητα και για την υπέρβαση της κρίσης στην Αττική πρέπει να αποτελεί η ανάπτυξη των «νέων οικονομιών» με έμφαση στην ψηφιακή οικονομία και η ενσωμάτωση της έρευνας / τεχνολογίας / καινοτομίας σε όλους τους τομείς.

Η σημασία της «έξυπνης ανάπτυξης» για την Ελλάδα στην «Εθνική Στρατηγική Ανάπτυξης» / ΕΣΑ 2021

Για να ενισχύσουμε την επιχειρηματολογία που αναπτύξαμε, αναφερόμαστε εδώ ενδεικτικά σε ορισμένες διαπιστώσεις του σχεδίου ΕΣΑ 2021 (βλ. στο ΥΟΑ, 2017 και συνοπτική παρουσίαση του σχεδίου στο: Λαμπριανίδης, 2017) γιατί κινούνται σε ορισμένο βαθμό στο πλαίσιο και των δικών μας διαπιστώσεων για την σημασία της «έξυπνης ανάπτυξης» για την Ελλάδα και φυσικά και για την Αττική.

Όπως υποστηρίζεται, μεταξύ άλλων, στην ΕΣΑ 2021: (α) « Η χώρα πρέπει να αλλάξει αναπτυξιακό υπόδειγμα μετακινούμενη προς την οικονομία της γνώσης με παράλληλη μείωση των κοινωνικών και περιφερειακών ανισοτήτων ...» (β) «... Η πρόσφατη ελληνική κρίση ... είναι κρίση αναπτυξιακού υποδείγματος / ανταγωνιστικότητας. Απαιτείται «φυγή προς τα εμπρός», χρειάζεται αλλαγή αναπτυξιακού υποδείγματος....» (γ) Απαιτείται « ... στήριξη σε τρεις βασικούς πυλώνες: την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ευημερία και δικαιοσύνη χωρίς αποκλεισμούς, και την προστασία του περιβάλλοντος ...» (δ) « ... Η Ελλάδα πρέπει να συγκλίνει με τους

ευρωπαϊκούς μέσους όρους ως προς τα μεγέθη του κοινωνικού τομέα της οικονομίας και να αποκομίσει έτσι σημαντικά οφέλη σε ανάπτυξη και ιδίως σε θέσεις απασχόλησης».

6. Οι προοπτικές ανασυγκρότησης των κλάδων της κατοικίας και των κατασκευών στην Αττική με προτεραιότητα στις αστικές αναπλάσεις

Οι κλάδοι της κατοικίας και των κατασκευών αντιμετωπίστηκαν και εξακολουθούν να αντιμετωπίζονται εξαιρετικά λανθασμένα από τα μνημόνια, εντελώς ανακόλουθα με τις διακηρυγμένες από τα τελευταία στρατηγικές διεξόδου από την κρίση. Η σχεδόν σκόπιμη συρρίκνωση αυτών των κλάδων στην Ελλάδα, και ειδικότερα στην Αττική, συνέβαλε σε τεράστιο βαθμό στην αύξηση της ανεργίας και στην καταστροφή παραγωγικού δυναμικού με πολύ μεγάλες δυνατότητες, σε συνάρτηση με υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής.

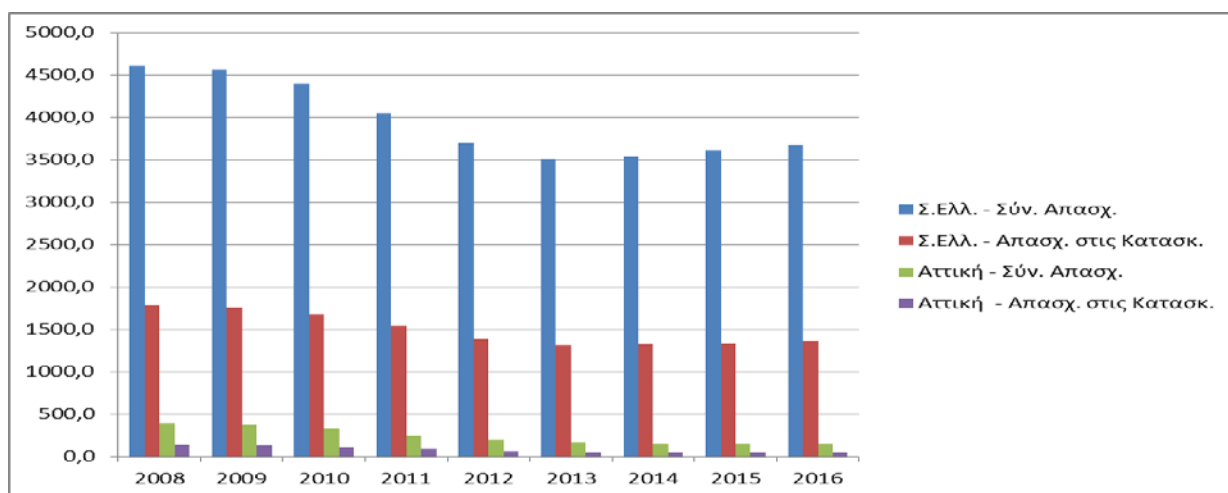
Ας δούμε μια ενδεικτική, εικόνα αυτής της συρρίκνωσης. Χρησιμοποιήσαμε στοιχεία της Έρευνας Εργατικού δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ για την συνολική απασχόληση και την απασχόληση στον τομέα των κατασκευών³ στο Σύνολο της Ελλάδος και στην Αττική, τα οποία καλύπτουν την περίοδο της κρίσης, έως πρόσφατα (2016) (Πίνακας 1 και Διάγραμμα 3).

Όπως προκύπτει, στο διάστημα 2008-2016, η συνολική απασχόληση στη χώρα μειώθηκε εντυπωσιακά: κατά 937 χιλ. απασχολούμενους ή 20,3% των απασχολούμενων το 2008. Στην Αττική, η αντίστοιχη μείωση ανήλθε σε 420 χιλ. απασχολούμενους ή 23,6% των απασχολούμενων το 2008. Ειδικότερα, η απασχόληση στις Κατασκευές μειώθηκε στη χώρα κατά 250 χιλ. και στην Αττική κατά 90 χιλ. Τα αντίστοιχα ποσοστά μείωσης: -63,0% και -65,1% δείχνουν ότι επρόκειτο για ακραία συρρίκνωση του κλάδου. Σημειώνουμε ότι θα πρέπει να ληφθούν επιπρόσθετα, υπόψη και οι μειώσεις στην παραγωγή οικοδομικών υλικών (περιλαμβάνεται από την ΕΛΣΤΑΤ στον τομέα της μεταποίησης), στον κλάδο «Διαχείριση ακίνητης περιουσίας» και σε άλλους κλάδους που εντάσσονται στο κύκλωμα της οικοδόμησής⁴.

Πίνακας 1: Συνολικός αριθμός απασχολούμενων και αριθμός απασχολούμενων στις Κατασκευές στο Σύνολο της Ελλάδος και στην Αττική και % μεταβολή 2008-2016

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ / Έρευνα Εργατικού Δυναμικού – Επεξεργασία δική μας

	Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Μεταβολή 2008-2016	Μεταβολή 2008-2016 %	Ποσοστό % της μείωσης της απασχ. στις Κατασκευές στη συνολική μείωση της απασχ. 2008-2016
Σύν.	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	4.610,5	4.556,0	4.389,8	4.054,3	3.695,0	3.513,2	3.536,2	3.610,7	3.673,6	-936,9	-20,3%	ΣΥΝ. ΧΩΡΑΣ 26,7%
Απασχολούμενων (σε χιλ.)	Αττική	1.780,6	1.753,5	1.672,4	1.540,4	1.384,2	1.312,0	1.325,9	1.335,9	1.360,3	-420,4	-23,6%	Αττική 21,4%
	Αττική / ΣΥΝ. ΧΩΡΑΣ %	38,6	38,5	38,1	38,0	37,5	37,3	37,5	37,0	37,0			
Απασχ. στις Κατασκευές (σε χιλ.)	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	397,3	370,7	319,6	245,8	200,9	162,3	151,6	145,2	147,1	-250,2	-63,0%	
	Αττική	138,0	129,5	107,9	84,7	63,8	52,2	48,6	47,9	48,2	-89,8	-65,1%	
	Αττική / ΣΥΝ. ΧΩΡΑΣ %	34,8	34,9	33,7	34,5	31,7	32,1	32,1	33,0	32,8			

Διάγραμμα 3: Συνολικός αριθμός απασχολούμενων και αριθμός απασχολούμενων στις Κατασκευές στο Σύνολο της Ελλάδος και στην Αττική και % μεταβολή 2008-2016

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ / Έρευνα Εργατικού Δυναμικού – Επεξεργασία δική μας

Επιγραμματικά, με βάση τα όσα έχουμε αναπτύξει στις προηγούμενες ενότητες, αυτό που δεν έγινε έως τώρα και θα πρέπει να γίνει, με πολύ σημαντική προτεραιότητα, είναι:

- Να ενισχυθεί η αναζωογόνηση των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την κατοικία και το ευρύτερο κύκλωμα της οικοδόμησης, με ταυτόχρονη ενίσχυση της εξωστρέφειάς τους και την ενσωμάτωση καινοτομιών / νέων τεχνολογιών.

- Η προώθηση χωρικών σχεδίων που θα «καταλήγουν» σε μαζικές αστικές παρεμβάσεις, με καινοτόμες προσεγγίσεις που θα προωθούν την πολυκεντρική ανάπτυξη, τον περιορισμό των χωρικών κοινωνικών ανισοτήτων και την προστασία του περιβάλλοντος και του φυσικού πλούτου στην Αττική, δηλαδή θα προωθούν την χωρική συνοχή.

Χωρίς αυτές τις πολιτικές και δράσεις, οι φιλόδοξοι στόχοι για προώθηση (θετικών) επενδύσεων και γρήγορη μαζική δημιουργία θέσεων απασχόλησης θα αποδεικνύονται ανέφικτοι.

Τα παραπάνω αποτελούν μια γενική, αλλά, κατά την άποψή μας ουσιαστική και τεκμηριωμένη αφετηρία για τη συζήτηση των προοπτικών των κλάδων στους οποίους δραστηριοποιείται το μεγαλύτερο μέρος του δυναμικού των αρχιτεκτόνων της Αττικής (και γενικότερα).

Βιβλιογραφία

Angelidis, M., E. Tsigkas, (2017), *Crisis and prospects for sustainable development of the metropolitan area of Attiki at international/national and local level*, στο Conference proceedings of ERSAGR – ASDLRF (Association de Science Régionale de Langue Française) "Cities and regions in a changing Europe: challenges and prospects" 5-7 July 2017, Panteion University, Athens.

Αγγελίδης, Μ. (2016), *Οι επιπτώσεις της κρίσης στην εξέλιξη της Αττικής: σύγκριση με ευρωπαϊκές μητροπόλεις*, στο 14ο Επιστημονικό Συνέδριο της ERSAGR: «Παραγωγική Ανασυγκρότηση και Περιφερειακή Ανάπτυξη», Αθήνα.

Angelidis, M., (2013), *Spatial integration as a factor of overcoming the crisis in South -East of Europe*, στο SDCT journal, Syros Institute

European Union (EU) / URBACT, (2015a), *Sustainable regeneration in urban areas*, στο URBACT II capitalization

European Union (EU) / URBACT, (2015b), *New urban economies, how can cities foster economic development and develop "new urban economies"*, στο URBACT II capitalisation

European Commission (EC) / DG FOR REGIONAL AND URBAN POLICY / Annoni P., L. Dijkstra AND N. Gargano, (2017), *The EU Regional Competitiveness Index 2016*, EC, 2017

Eurostat Database

Λαμπριανίδης, Λ., (2017), *Στρατηγική 2021*, στο ΧΡΟΝΟΣ #52, 18 Αυγούστου 2017, Αθήνα

Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης / ΥΟΑ (συντακτική ομάδα), (2017), *ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ 2021 - Παραγωγική ανασυγκρότηση για μια δίκαιη και βιώσιμη ανάπτυξη (2017-2021)*, 1η έκδοση, Αθήνα: ΥΟΑ

ΕΛΣΤΑΤ, (2017), *Ετήσιες χρονοσειρές Έρευνας Εργατικού Δυναμικού -από το 2008 έως το 2016*, Αθήνα

¹ Προφανώς δεν υποστηρίζουμε ότι θα πρέπει να εφαρμοστούν κάποια «ξένα» πρότυπα ανάπτυξης ούτε ότι η κοινωνία και το περιβάλλον θα πρέπει να υποτάσσονται στην οικονομία. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε περαιτέρω χειροτέρευση μιας ήδη πρωτοφανών διαστάσεων υποβάθμισης της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας

² Δεν είναι δυνατόν να συζητήσουμε και να τεκμηριώσουμε όσο θα έπρεπε αυτή την διαπίστωση. Παραπέμπουμε σχετικά, μεταξύ άλλων, στα: Αγγελίδης 2016 και Angelidis - Tsigkas 2017.

³ Σημειώνεται ότι περιλαμβάνονται εδώ τόσο η κατασκευή κτιρίων (κατοικιών και άλλων κτιρίων) όσο και η κατασκευή υποδομών (οδικών, σιδηροδρομικών κλπ – βλ. στην ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ / ΣΤΑΚΟΔ '08 της ΕΣΥΕ / ΕΛΣΤΑΤ)

⁴ Περιλαμβάνονται, ενδεικτικά, οι κλάδοι 71 και 77 της ΣΤΑΚΟΔ '08 ΕΣΥΕ